

Terminų vertimo būdai Europos Sąjungos teisės aktų vertimuose į lietuvių kalbą

EGIDIJUS ZAIKAUSKAS

Europos Komisija

ESMINIAI ŽODŽIAI: terminų vertimas, Europos Sąjungos dokumentų vertimas, atitikmenys, sąvokos požymiai, terminų dėmenys, lygiavertiškumas

Straipsnyje keliama prielaida, kad verčiant tam tikrus tekstus į lietuvių kalbą terminai dažniau yra išverčiami padėmeniui, o ne parenkami lietuviški atitikmenys, kaip reikalauja lietuvių terminologijos teorija. Prielaidai pagrįsti analizuojami trijuose Europos Sąjungos dokumentų vertimuose į lietuvių kalbą vartojami terminai. Visi trys dokumentai išversti Europos Komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato Lietuvių kalbos departamento vertėjų 2013–2014 m. ir paskelbti elektroninėje ES dokumentų bazėje EUR-Lex (<http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locate=lt>)¹. Nagrinėjant pasirinktų tekstų terminus išskiriama 12 terminų vertimo būdų. Jie įvardijami lietuviškais terminais. Diegti lietuvišką terminologijos terminiją – dar vienas straipsnio tikslų. Taip pat pagrindinei straipsnio prielaidai pagrįsti pateikiama nagrinėtų terminų vertimo būdų statistika. Galiausiai aptariamos požiūrio į terminokūrą kaip į terminų vertimą ir vertimo būdų taikymo terminologijos darbe galimos problemos ir perspektyvos.

1. TERMINŲ PARINKIMAS AR TERMINŲ VERTIMAS?

Tarptautinis mokslo, verslo, viešojo administravimo ir kitų ūkio sričių subjektų bendradarbiavimas negali išsiversti be bendros komunikavimo priemonės – bendros kalbos. Tais atvejais, kai tai tinkama, gali būti vartojama bendra visiems subjektams (visų mokama) kalba. Tačiau dažnai dėl politinių, etinių, ekonominių ir kitokių priežasčių subjektai vartoja savas

¹ Plačiau apie nagrinėjamus terminus žr. skyriuje „Statistiniai tirtų terminų rezultatai“.

kalbas, o tekstai verčiami iš vienos kalbos į kitą. Bendrų dokumentų visomis (abiem) kalbomis turinys turi būti tapatus, nors forma tautinė.

Terminologai jau senokai pastebėjo, kad „per pastaruosius keliolika metų ne vienos srities tekstų daugiau verčiama negu kuriama“ (Keinys 2012: 84), ir vertimai daro didelę įtaką lietuvių kalbos raidai. Mokslo, technikos, politikos ir daugybėje kitų gyvenimo sričių pasaulyje dominuojanti anglų kalba, tapusi *lingua franca*, veikia ir kitų kalbų terminiją, bene labiausiai per specialiųjų sričių tekstų vertimus. Šis poveikis labai aiškiai matyti Europos Sąjungos dokumentų vertimuose.

Pagrindinis vertimo iš bet kurios kalbos principas – perteikti tapačią teksto prasmę. Bet tekstuose yra daugybė prasmių ir saugiausias tapačios prasmės perteikimo būdas – atskirai versti visus savarankiškos prasmės vienetus. Terminai – nesvarbu iš kelių dėmenų sudaryti – yra savarankiški prasmės vienetai ir kiekvieną terminą derėtų versti kaip vienį, t. y. ne versti atskirus termino dėmenis, o parinkti atitikmenis pagal sąvoką. Idealiu atveju turėtų būti analizuojama sąvoka, jos vieta sąvokų sistemoje, išskiriami esminiai sąvokos požymiai, nustatoma jų hierarchija, sudaroma apibrėžtis ir tik tada parenkamas sąvokos žymiklis – terminas (plg. LST ISO 704:2005; LST 0-3-2:2005). Vis dėlto praktikoje tokiu nuosekliu būdu terminai kuriami anaip tol ne visada, ypač mažesnių kalbų, tokių kaip lietuvių. Kur kas dažniau naudojamos jau esamais terminokūros rezultatais – kitų kalbų terminais, apibrėžtimis kitomis kalbomis, sąvoką paaiškinančiais ar termino vartoseną rodančiais kitų kalbų tekstais, kitokiais terminologiniais duomenimis kitomis kalbomis. Vienas iš šio straipsnio tikslų ir yra pavyzdžiais ir skaičiais parodyti, kad lietuvių terminokūros praktika ne visada sutampa su lietuvių terminologijos teorija, skelbiančia, kad terminai neturėtų būti verčiami, o turėtų būti parenkami jų atitikmenys. Bent jau Europos Sąjungos dokumentų vertimuose į lietuvių kalbą sudėtiniai terminai dažniau tiesiog išverčiami padėmeniui, užuot parinkus jų atitikmenis arba, jei tokių nesama, sukūrus naujus sistemiškus terminus remiantis gimtosios kalbos gramatikos taisyklėmis.

Europos Sąjungos vertimo raštu tarnybų terminologijos specifika – daugiakalbis terminų nuoseklumas (sąvoką reikia perteikti 24 oficialiųjų ES kalbų terminais), teisinis tikslumas (terminai turi būti tikslūs, kad būtų išvengta teisinių padarinių) ir skuba (labai dažnai vertimo pateikimo terminas yra labai trumpas ir visavertėms terminologinėms procedūroms – sąvokų sistemos nagrinėjimo, jų skaidymo į požymius, derinimo su eks-

pertais bei atsakingomis institucijomis – stinga laiko, vertėjas turi parinkti terminus pasikliaudamas vien savo žiniomis)². Todėl vyrauja terminų vertimo padėmeniui strategija – stengiamasi parinkti kuo tikslesnius kiekvieno reikšminio termino dėmens atitikmenis. Ši terminų vertimo strategija rekomenduojama ir tarptautinių standartų vertėjams, taigi nėra vien tik ES teisės aktų vertimams būdingas reiškinys: „Tais atvejais, kai pažodinis anglų kalbos termino ir (arba) apibrėžties vertimas netinka arba yra nepakankamas, tą terminą arba apibrėžtį galima pakeisti atitinkamu nacionalinės kalbos terminu arba apibrėžtimi“³ (Jones 2010: 49). Toks požiūris gerokai prieštarauja lietuvių terminologijoje įsigalėjusiam požiūriui mažiau paisyti kitų kalbų terminų, pavyzdžiui: „Aiškus daiktas, darant terminus, mažiausiai reikia žiūrėti į atitinkamų kitų kalbų terminų sandarą. <...> esminiai terminų darybos bruožai turi būti savarankiškumas ir lietuviškumas“⁴ (Keinys 2005: 203–204).

Kartais angliškų dokumentų tekstų autoriai pageidauja ar net reikalauja terminų apskritai neversti, o vartoti jų pateiktus angliškus terminus ir kitų kalbų tekstuose. Kai kurioms ES kalboms, kaip antai vokiečių, danų, švedų, olandų, italų, tai priimtina – jose naujos sąvokos gana dažnai įvardijamos sugramatintais ar net nė nesugramatintais anglų kalbos terminais, pvz.: angl. **chip on board*⁵ – dan., šved., vok. **chip on board*, angl. **bail-in* – dan., it., nid., šved., vok. **bail-in*.

Vis dėlto daugeliui kitų kalbų tiesioginiai skoliniai iš anglų kalbos nėra priimtini, ir terminai verčiami. Anglų kalbos terminai naudojami kaip bendras šablonas kitų kalbų terminams kurti. Tokiu atveju formaliai tapčiais atitikmenimis perteikiami tie patys sąvokos požymiai ir užtikrinama, kad skirtingų kalbų terminai neiškreipdami perteiktų tą pačią sąvoką. Tai ypač svarbu ES teisės aktams, kurie rengiami visomis 24 oficialiosiomis ES kalbomis (Reglamentas Nr. 1, 1958). Tačiau kartais dėl įvairių priežasčių originalo kalbos (toliau – OK) ir vertimo kalbos (toliau – VK) terminai, žymintys tą pačią sąvoką, nėra formaliai tapatūs.

² Kartais kaip viena pagrindinių priežasčių ne be pagrindo nurodoma baimė suklysti, pvz.: „Iš vertimo praktikos akivaizdžiai matyti polinkis savo kalbos terminus kuo labiau priartinti prie kitos (vertimo originalo) kalbos terminų ar baimė nuo jų nutolti.“ (Keinys 2012: 85)

³ Vertimas E. Z.

⁴ Galbūt šis teiginys tinkamesnis kalbant apie vienažodžių terminų darybą, bet vargu ar racionalus kuriant sudėtingesnius terminus.

⁵ Iliustraciniais tikslais teikiami pavyzdžiai ne iš trijų pagrindinių tyrimui naudotų ES dokumentų pažymėti žvaigždute. Visi pavyzdžiai imti iš Europos Sąjungos vertimo tarnybų verstų dokumentų ir iš ES institucijų terminų bazės IATE (<http://iate.europa.eu>).

2. ORIGINALO KALBOS IR VERTIMO KALBOS TERMINŲ SANTYKIS

Galima išskirti dviejų lygmenų – sąvokos, arba sąvokos požymių, ir terminų, arba formaliosios terminų struktūros vienetų (dėmenų), – skirtumus. Jei dviejų kalbų terminai sąvoką perteikia tokiu pačiu būdu, t. y. įvardija tuos pačius semantinius požymius, jie laikytini tapačiais. Laikantis kognityvinio požiūrio⁶ reikėtų manyti, kad tapatumas įmanomas tik tada, jei OK ir VK terminai turi tiek pat dėmenų ir vieną OK termino dėmenį atitinka vienas lygiavertis (to paties kalbos lygmens) VK termino dėmuo. Tačiau kartu kognityvistai griežtai atiboja kasdienės kalbos koncepto ir mokslinės, arba specialiosios srities kalbos, sąvokos terminus (Mikuskas 2009: 42–43). Todėl neteisinga būtų specialiosios kalbos terminams taikyti buitinei kalbai būdingo kiekybinės turinio ir raiškos koherencijos principą. Taigi OK ir VK terminų turinys gali skirtis ir tada, jei dėmenų skaičius sutampa: įvardijami skirtingi sąvokos požymiai, pabrėžiami kiti požymių aspektai, vietomis sukeičiami konstantos ir modifikatoriaus dėmenys ir pan. Taip pat net skirtingas skaičius dėmenų – morfemų arba leksemų – gali žymėti tuos pačius OK ir VK terminų požymius.

Vertimo teorijoje yra nemažai teksto elementų vertimo būdų aprašų ir klasifikacijų (pvz., Vinay, Darbelnet 1958; Vázquez-Ayora 1977; Malone 1988; Munday 2012⁷), tačiau daugelyje iš jų terminai paprastai paliekami nuošaly, nes suvokiami kaip vientisiniai teksto elementai. Nurodoma nuo septynių (Lundquist 1997) iki poros dešimčių vertimo būdų. Vertimo teorijos klasika jau tapusioje knygoje *The textbook of translation* Peteris Newmarkas išskyrė aštuoniolika smulkiųjų prasmės vienetų vertimo būdų (procedūrų), kaip antai: tiesioginis vertimas (angl. *literal translation*), perkėlimas (*transference*), atitikmenys (*equivalents*), vertimas padėmeniui (*through-translation*), transpozicijos pakeitimas (*shift of transposition*), moduliacija (*modulation*), kompensacija (*compensation*), parafrazė (*paraphrase*), dėmenų analizė (*componential analysis*)⁸ ir kt. (Newmark 1988: 81–93). Apskritai, kaip pažymi L. Pažūsis, vertimo būdų (procedūrų) klasifikacijose yra nemažai painiavos, taip pat ir terminologinės (Pažūsis 2014: 59–62). Be to,

⁶ „Ilgesnė [lingvistinės išraiškos] forma paprastai suponuoja ir daugiau turinio“ (Dirvenas 2009: 14).

⁷ Lietuvių vertimo teorijoje vertimo būdus bene išsamiausiai aprašo Lionginas Pažūsis knygoje *Kalba ir vertimas* (Pažūsis 2014). Vis dėlto ir šioje išsamioje studijoje daugiausia dėmesio skiriama laisvųjų teksto elementų vertimui, o terminai atskirai nenagrinėjami.

⁸ Kaip tik ši procedūra ir galėtų būti laikoma bendrąja terminų vertimo strategija. Tačiau ji reiškiasi įvairiais būdais, iš kurių kai kurie atitinka kitas P. Newmarko nurodytas procedūras, kai kurie neatitinka.

išskiriami vertimo būdai dažniausiai taikomi laisviesiems teksto elementams ir ne visada tinka terminų vertimui dėmenimis apibūdinti. Todėl, remdamasis asmenine patirtimi⁹, taip pat mėgindamas diegti lietuvišką terminologijos terminiją čia pateikiu savo terminų vertimo būdų¹⁰ klasifikaciją.

3. TERMINŲ VERTIMO BŪDŲ KLASIFIKACIJA

Klasifikacija remiasi sąvokos požymių formaliąja raiška OK ir VK terminuose. Darau prielaidą, kad reikšminius sudėtinio termino dėmenis – atskirą sąvokos požymį žyminčius žodžius arba darybines ar gramatinės¹¹ morfemas – vertėjas verčia atskirai. Suprantama, kai kuriuos sudėtinius terminus vertėjas ima gatavus iš žodynų, terminų bazių, vertimo atminčių arba savo atminties, tačiau metodologiniu požiūriu ir jiems galima taikyti tą pačią analizę – manyti, kad ir tikrieji tų terminų kūrėjai juos vertė.

Pagal tą pačią sąvoką žyminčių OK ir VK terminų dėmenų atitikimą galima išskirti tokius terminų santykių (vertimo būdų) tipus:

Lygiavertiškumas

- 1) sutapimas (atitikmenų parinkimas)
- 2) paderinimas
- 3) gramatinis praplėtimas
- 4) gramatinis susiaurinimas
- 5) išskleidimas
 - a) gramatinis
 - b) darybinis
 - c) leksinis
- 6) sutraukimas
 - a) gramatinis
 - b) darybinis
 - c) leksinis

⁹ Apie kiekybinius ir kokybinius originalo ir vertimo kalbų terminų atitikmenų santykius skaičiau pranešimą Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro konferencijoje „Terminologija ir terminografija: raida, aktualijos, perspektyvos“, 2013 m. spalio 10–11 d. (žr. konferencijos tezes).

¹⁰ Atskiro termino vertimo negalima prilyginti vertimo strategijai. Vertimo strategija laikytina sąmoningas viso teksto vertimo metodas. Mažesnių prasminių vienetų – sakinio ir dar smulkesnių – vertimo būdus P. Newmarkas (1988: 81) vadina vertimo procedūromis (angl. *translation procedures*), Anne Schjoldager (2008: 89) – mikrostrategijomis, L. Pažūsis (2014: 359) – perdaromis.

¹¹ Šiuo atveju psichinis vertimo ar žodžių formavimo procesas nesvarbus: paprastai gramatinės morfemos neišskiriamos kaip savarankiškas mentalinis kalbėjimo (rašymo, vertimo) vienetas, bet čia, jei lyginant OK ir VK terminus pastebėta atskira gramatinės morfemos funkcija, ji nagrinėjama kaip atskiras dėmuo.

Nelygiavertiškumas

- 7) sukeitimas
- 8) pakeitimas
- 9) pridėjimas
- 10) praleidimas
- 11) demetaforizacija
- 12) metaforizacija

Pirmieji šeši santykiai rodo OK ir VK terminų lygiavertiškumą: kiekvieną OK termino dėmenį atitinka viena VK termino morfema, žodis arba žodžių junginys, žymintis tą patį sąvokos požymį, kurį žymi ir OK termino dėmuo.

7–10 santykiai rodo OK ir VK terminų nelygybę: vienos kalbos termino dėmenys žymi daugiau sąvokos požymių arba kitokius požymius nei kitos kalbos termino dėmenys.

Metaforizacija ir demetaforizacija (11 ir 12) yra ypatingi terminų vertimo būdai. Metaforinis terminas sąvoką perteikia per vaizdinę ar loginę asociaciją, o demetaforizuotas tiesiogiai įvardija sąvokos požymius. Terminas gali būti visas metaforinis, pvz., angl. *cradle-to-grave*, arba metaforinis gali būti tik jo dėmuo, pvz., angl. **orphan work*¹². Akivaizdu, kad demetaforizuotas VK terminas yra nelygiavertis metaforiniam OK terminui, kaip ir metaforizuotas VK terminas nelygiavertis nemetaforiniam OK terminui. Bet tokių porų terminų santykis kur kas sudėtingesnis nei nemetaforinių terminų, ir jam analizuoti reikėtų specifinio metodo. Todėl šiame straipsnyje metaforizacijos ir demetaforizacijos būdai smulkiau nenagrinėjami.

3.1. Lygiavertiškumas

3.1.1. SUTAPIMAS (ATITIKMENŲ PARINKIMAS)

Kiekvieną OK termino dėmenį atitinka vienas VK termino dėmuo ir jų esminės kokybinės charakteristikos sutampa, pvz.: *energy content of hot water* – karšto vandens energijos kiekis, *multi-functionality* – daugiafunkciškumas, *compound financial instrument* – sudėtinė finansinė priemonė, **flexicurity* – lankstumas ir saugumas, **voluntourist* – turistasis-savanoris¹³ ir kt.

¹² Terminų apibrėžtis ir kitus terminologinius duomenis žr. Europos Sąjungos institucijų terminų bazėje IATE.

¹³ Remiantis standartu LST ISO 704:2000, šiame straipsnyje dūriniai laikomi sudėtiniais (daugiašakniais) terminais ir prilyginami iš savarankiškų žodžių sudarytiems sudėtiniam terminams. Todėl nevartojami terminai *vienažodis terminas* ir *daugiažodis terminas*. Konkretūs žodžių darybos būdai straipsnyje nenagrinėjami.

Dėmenis galima laikyti tapačiais, jei jie patys vieni savose kalbose reiškia tą patį. Reikia pripažinti, kad dviejų OK ir VK tapatumas ar neatitikimas, palyginti subjektyvus dalykas, todėl papildomai tikrinau, ar jie pateikiami ir aiškinami kaip atitikmenys anglų ir lietuvių kalbų žodyne *Anglonas* ir *Tarptautinių žodžių žodyne*.

Dėl kalbos savitumo gramatinės konstrukcijos ar dariniai gali skirtis, pvz.: *boiler space heater* – patalpų šildytuvas su katilu, **person with visual disability* – regos negalią turintis asmuo, *additional environmental information* – papildoma informacija apie aplinką, bet jei jie nereiškia skirtingo požymių ar bent skirtingų to paties požymio aspektų, terminai laikytini tapačiais.

Taip pat nevienodas gali būti leksinis sutapimo lygis. Akivaizdu, kad OK ir VK sutampantys tarptautiniai žodžiai rodo didesnę terminų sutapimą nei terminų, sudarytų tik iš paveldėtųjų žodžių. Tiesioginių skolinių iš OK sutapimo lygis su OK atitikmenimis yra dar didesnis, bet tokių tiriamoje medžiagoje nepasitaikė.

3.1.2. PADERINIMAS

OK termino dėmuo pakeistas tą patį požymį kiek kitaip – kiek siauriau, plačiau ar kitu aspektu – įvardijančiu VK termino dėmeniu, pvz.: **prevention of falls* – **griuvimo prevencija*, abstraktesnės reikšmės *fall* „kritimas“ išverstas konkretesniu žodžiu *griuvimas* (semantinis išplėtimas), *water draw-off* – *vandens ėmimas*, konkretesnės reikšmės *draw-off* „sėmimas“ išverstas abstraktesniu žodžiu *ėmimas* (semantinis susiaurinimas).

Šis terminų vertimo būdas gerai matyti lyginant, kaip sinonimiški skirtingų anglų kalbos terminų dėmenys perteikiami lietuvių kalbos terminuose. Pavyzdžiui, angl. **investigation*, **inquire*, **trial*, **study*, **research* dažnai verčiami tuo pačiu liet. terminu *tyrimas*, angl. **common*, **single*, **global*, **general*, **united*, **overall*, **gross*, **aggregated*, **joint*, **overarching* – liet. *bendras(is)*.

3.1.3. GRAMATINIS PRAPLĖTIMAS

Tai termino vertimo atvejis, kai OK termino dėmeniui tapačios leksinės reikšmės VK dėmuo turi papildomų gramatinių formantų, kurie nežymi atskirų semantinių požymių, bet keičia tuo žodžiu formaliai išreikšto sąvokos požymio interpretaciją, pvz.: *macht funding* – *suderintas finansavimas*, dėmuo *suderintas*, palyginti su angl. *match* „derėti, atitikti“, dar turi būtojo laiko ir pasyvo reikšmės, kurios gali riboti termino vartojimą tekste.

3.1.4. GRAMATINIS SUSIAURINIMAS

Galima numanyti, kad galimas ir priešingas atvejis – gramatinės reikšmės susiaurinimas, tačiau tokių pavyzdžių nei tiriamojoje medžiagoje, nei kituose tekstuose nepavyko aptikti veikiausiai dėl to, kad anglų kalboje, palyginti su lietuvių, kur kas mažiau gramatinių formantų.

3.1.5. IŠSKLEIDIMAS

Tai vertimo būdas, kai OK termino dėmuo vertimo kalboje pakeičiamas aukštesnio kalbos lygmens dėmeniu.

3.1.5.1. Gramatinis išskleidimas. OK termino gramatinės morfemos pakeitimas VK termine darybine morfema arba leksema, pvz.: *emissions* – *išmetamieji teršalai*, *emission* verčiama *išmetimas* – anglų kalb. daugiskaitos funkcinis rodiklis „-s“ junginiui suteikia veiksmo rezultato požymį, kuris lietuvių kalboje išreiškiamas atskira leksema *dalelės*. Dar plg. **borrowing+s* – *skolinimasis* > *pasiskolintos piniginės lėšos*, **application+-s* – *(pri)taikymas* > *prietaikos* ir pan. Toks anglų kalbos daugiskaitos funkcinio rodiklio išskleidimas gana būdingas verčiant terminus į lietuvių kalbą, tačiau tai bene vienintelis gramatinio išskleidimo tipas.

3.1.5.2. Darybinis¹⁴ išskleidimas. OK termino darybinės morfemos pakeitimas leksema VK termine, pvz.: *derecognition* – *pripažinimo nutraukimas*, **desilting* – *dumblo šalinimas*. Pakeitimas vyksta pagal schemą *de- X -ing/-tion* = *X* + *šalin-/nutrauk-imas*, lietuvių kalboje angl. morfemos „de-“ funkciją atlieka atskiras dėmuo (leksemos kamienas), dažniausiai *šalinimas*, *nutraukimas*. Kiti atvejai: *multi-seller securitisation scheme* – *daugybės pardavėjų pakeitimo vertybiniais popieriais schema*, *co-function* – *gretutinė funkcija*, *weighting* – *svertinis vertinimas*, **numeracy* – *matematinis raštingumas* ir kt.

3.1.5.3. Leksinis išskleidimas. OK termino žodis pakeistas žodžių junginiu, kuris žymi tą patį sąvokos požymį, nors dėl daugiau leksemų per- teikia daugiau požymio aspektų, pvz.: *respiratory inorganics* – *įkvepiamosios neorganinės dalelės*, *water-based system* – *vandens pagrindu veikianti sistema*, *solar collector* – *saulės energijos*

¹⁴ Daugybė lietuviškų terminų leksemų yra lietuvių kalbos dariniai, tačiau jei termine žymi vieną esminį požymį, jie laikytini semantiškai ir struktūriškai vienisiais termino dėmenimis. Pavyzdžiui, *gyvavimas* formaliai yra abstraktaus daiktavardžio požymio priesagos *-imas* vedinys iš veiksmažodžio *gyvuoti*, taigi sudėtinis (dvidėmenis), bet šiame straipsnyje laikomas vientisiniu (vienadėmeniu), nes termine *gyvavimo ciklas* nežymi jokio kito požymio, kurio nebūtų išreikšta angl. atitikmenyje *life* termine *life cycle*.

*kolektorius, ozone depletion – ozono sluoksnio ardymas, ^{1)reporting}
^{2)threshold} – ^{1)informacijos teikimo} ^{2)ribinė vertė} (dvigubas leksinis išskleidimas) ir kt.*

Leksinį išskleidimą lemia susiformavusios nacionalinės terminijos sistemos – VK sudėtiniai terminai sudaromi iš esamų sudėtinių terminų, kuriuos OK atitinka vientisiniai terminai.

3.1.6. SUTRAUKIMAS

Priešingas išskleidimui vertimo būdas – OK termino dėmuo vertimo kalboje pakeičiamas žemesnio kalbos lygmens dėmeniu.

3.1.6.1. Gramatinis sutraukimas. OK termino darybinė morfema arba leksema (arba kelios) VK termine perteikta gramatine morfema, pvz.: *business to business – ūkio subjektų sandoriai*. Šiame termine matyti net trys vertimo būdai: leksinis išskleidimas: *business – ūkio subjektas*, leksinis pridėjimas: + *sandoriai*, gramatinis sutraukimas: požymis, angl. termine išreikštas konstrukcija „A to A“, liet. termine perteiktas daugiskaita. Veikiausiai šis vertimo būdas gana retas – daugiau pavyzdžių vertimuose man nepavyko aptikti.

3.1.6.2. Darybinis sutraukimas. Dėl gausių lietuvių kalbos darybos išgalių tai gana dažnas terminų vertimo būdas, pvz.: *gross calorific value – didžiausiasis šilum-* + *-ingumas*, *water storage tank – vandens talp-* + *-ykla*, *raw material – žal-* + *-iava*, **bio-based – biolog-* + *-inis*, **target-oriented – tiksl-* + *-ingas* ir kt.

3.1.6.3. Leksinis sutraukimas. Nuo darybinio sutraukimo skiriasi tik formaliai – VK atitikmens negalima išskaidyti į atskiras morfemas, kurios atitikmenų OK leksemas, pvz.: *bin-specific coefficient – intervalo koeficientas*, *ignition burner power consumption – uždegiklio vartojamoji galia*.

Tiek išplėtimas, tiek sutraukimas yra kraštutinė lygiavertiškumo santykio rūšis ir ją atskirti nuo atitinkamai pridėjimo ar praleidimo kartais labai sunku.

3.2. Nelygiavertiškumas

3.2.1. SUKEITIMAS

Verčiamuose dokumentuose terminų formą lemia ne tik sąvoka bei jos požymiai, bet ir kontekstas. Terminas pritaikomas prie kitų teksto segmen-

tų, kurie gali lemti esminius termino požymius. Vienas iš anglų kalbos žodžių darybos būdų yra gramatinė konversija – nekeičiant formos tekste keičiama pamatinė žodžio gramatinė kategorija, pvz.: *to access* „gauti, pasiekti, prieiti“ ir *an access* „prieiga, galimybė gauti“, *to turn* „pasukti“ ir *a turn* „posūkis“, *green* „žalias“ ir *to green* „daryti ekologišką, žalinti“ ir pan. Panašus į gramatinę konversiją yra ir sukeitimo būdas – VK terminė pakeičiama požymių hierarchija – modifikatorius ir konstanta sukeičiami vietomis, pvz.: *pump power consumption* – *siurblio vartojamoji galia* (pažodžiui būtų *siurblio galios vartojimas*). Čia modifikatorius *power* paverčiamas konstanta *galia*, o konstanta *consumption* tampa modifikatoriumi *vartojamoji*.

Dar plg. **loss of* (konstanta) *potential years* (modifikatorius) *of work* – *prarasti* (modifikatorius) *galimi darbinės veiklos metai* (konstanta). Kartu keičiama ir atitinkamų dėmenų gramatinė klasė.

3.2.2. PAKEITIMAS

OK termino dėmuo VK terminė pakeičiamas kitokį požymį žyminčiu dėmeniu, pvz.: *annual non-solar heat contribution* – *metinis ne saulės šilumos sandas*, *standing loss* – *savaiminis nuostolis*, *land use* – *žemės paskirtis*, *data point model* – *duomenų perdavimo modelis*. Pakeitimas gali būti naudojamas dėl įvairių priežasčių: dėl skirtingos tos sistemos terminų klasifikacijos skirtingose kalbose, dėl skirtingos sąvokos interpretacijos, pavyzdžiui, kai vertėjas nori neaiškią sąvoką perteikti aiškesniais žodžiais, dėl klaidingai suvokiamos sąvokos (vertimo klaida). Kad sąvoka būtų suprantamesnė iš paties termino, kartais pakeičiami visi termino dėmenys, pvz.: **timeshare* – *pakaitinė nuoma* (VK terminu žymimi kiti sąvokos požymiai nei OK terminu), **free running* – *tiesioginio sprogmųjų aptikimo pagal kvapą metodas*. Pastaruoju atveju galbūt metaforinis terminas pakeistas sutrumpinta apibrėžtimi. Taigi pakeitimas bene tinkamiausias būdas ištisinėms metaforoms šalinti (žr. toliau tekste).

Kartais šį būdą labai sunku atskirti nuo paderinimo (OK dėmenį atitinka kiek kitokių semantinių savybių VK dėmuo, bet juo įvardijamas tas pats sąvokos požymis), ir termino vertimo skyrimas prie vienos ar kitos grupės gali būti gana subjektyvus.

3.2.3. PRIDĖJIMAS

VK terminė yra daugiau leksinių dėmenų, kurie įvardija daugiau požymių, pvz.: *part load for heating* – *dalinė apkrova šildymo režimu*, *bivalent temperature* – *perėjimo į dvejopo šildymo režimo temperatūra* (dvigubas

pridėjimas), *environmental mechanism – poveikio aplinkai mechanizmas*, *business to consumers – ūkio subjektų sandoriai su vartotojais (business – ūkio subjektai – leksinis išskleidimas)*, *profit or loss before tax – pelnas ar nuostoliai prieš įtraukiant mokesčių sąnaudas* (dvigubas pridėjimas).

Kaip ir pakeitimas, pridėjimas gali reikšti skirtingas kalbų klasifikavimo sistemas, pvz., *environmental – poveikis aplinkai*, sąmoningą vertėjo norą geriau perteikti terminu žymimą sąvoką, pvz., *bivalent temperature – perėjimo į dvejopo šildymo režimo temperatūra*, arba klaidingą sąvokos interpretavimą¹⁵.

3.2.4. PRALEIDIMAS

VK termine nėra OK termino leksinio dėmens atitikmens (atitikmenų), žyminčio atskirą požymį, taigi VK termine stinga formaliojo sąvokos požymio dėmens, pvz.: *cycling interval efficiency – ciklinis efektyvumas*, *useful water flow rate – naudingasis vandens srautas*, *cash conduit lending transaction – grynujų pinigų skolinimo sandoris*, *portfolio hedging – apsidraudimas*, *solar only system – saulės energijos sistema*. Pastarasis pavyzdys yra termino vertimo klaida – praleistas esminis požymis, skiriantis giminingas sąvokas.

Kitos praleidimo priežastys tokios pačios kaip ir pridėjimo bei pakeitimo.

3.2.5. DEMETAFORIZACIJA

OK metaforinę reikšmę turintis termino žodis arba žodžių junginys VK pakeičiamas metaforinės reikšmės neturinčiais dėmenimis, kurie paprastai žymi kitus požymius.

Metaforiniai terminai gali būti ištisiniai – visas terminas yra metaforinis žodžių junginys, pvz.: *cradle-to-grave – gavybos–ciklo pabaigos etapo vertinimas*, **side-pocketing – turto perkėlimas į nelikvidaus turto izoliavimo sąskaitas*. Tokius metaforinius terminus ypač sunku išversti. Teoriškai tokių terminų vertimą galima skaidyti į atskirus būdus, pvz., iš *cradle-to-grave – gavybos–ciklo pabaigos etapo vertinimas* galima išskirti tokius būdus: 1) pakeitimas *cradle – gavybos*, 2) *grave – ciklo pabaiga* – pakeitimas/leksinis išskleidimas, 3) *etapo* – pridėjimas, 4) *vertinimas* – pridėjimas.

¹⁵ Analizuotuose tekstuose termino vertimo klaidos tikimybė buvo palyginti nedidelė, nes tame pačiame tekste pateikti sąvokų paaiškinimai arba apibrėžtys. Be to, termino prasmę apibrėžia ir vartojimo kontekstas.

Kiek lengviau interpretuoti dalinių metaforinių terminų, kurių tik vienas dėmuo vartojamas perkeltine reikšme, metaforos šalinimą. Tiek požymio, tiek nominacinės metaforos (Vladarskienė 2012: 85–86) verčiant gali būti pakeistos arba išskleistos, pvz.: *peak temperature – didžiausia temperatūra*, *straw-man loan – paskola per statytinį*, **sandwich generation – pareigų suvaržyta karta*, **orphan work – nenustatytos autoriaus teisės kūrinys*, **carbon footprint – anglies dioksido išmetimo rodiklis*, **safe harbour – saugumo garantas*.

Vis dėlto ir toks skaidymas nėra visiškai tikslus ir nepaaiškina viso sudėtingo metaforos vertimo mechanizmo, nes perkeltinės reikšmės žodžiai ir sąvoką žymi kitokiu būdu – ne per loginę sąsają arba sisteminės kategorijas, o per vaizdą ir asociacijas. Todėl šiame straipsnyje demetaforizacija smulkiau nenagrinėjama. Tam galėtų būti skirtas atskiras darbas¹⁶.

3.2.6. METAFORIZACIJA

Metaforizacijos, kai sąvoka anglų kalba reiškiamas neperkeltinės reikšmės žodžiais, o lietuvių termine – perkeltinės, nei nagrinėtuose tekstuose, nei kituose skaitytuose ES dokumentų vertimuose neaptikau. Tai galima paaiškinti ir lietuvių terminologijos tradicija vengti metaforinių terminų.

4. STATISTINIAI TIRTŲ TERMINŲ REZULTATAI

Trijuose nagrinėtuose ES dokumentuose sąrašais pateikti 228 terminai, pirmuose dviejuose – su apibrėžtimis, trečiajame kai kurios sąvokos apibrėžtos, kitų pateikti kitokie paaiškinimai, dar kai kurie niekaip atskirai nepaaiškinti¹⁷.

Į tyrimą neįtraukti vientisiniai (vienažodžiai) anglų kalbos terminai, kuriuos vertime atitinka vientisiniai lietuviški terminai, kaip antai *heater – šildytuvas*, *bin – intervalas*, *slotting – skirstymas*. Tiesa, tokių vientisinių tapačių terminų visuose trijuose dokumentuose yra viso labo 3.

Taip pat skaičiuojant tyrimo duomenis atsižvelgta į vienodus to paties dėmens skirtinguose terminuose vertimo atvejus, pvz., dėmuo *environ-*

¹⁶ Darbų, kuriuose nagrinėjamos terminų metaforų keliose kalbose santykis yra ir lietuvių kalbotyroje, pvz., Marinina 2006; Gražytė, Maskaliūnienė 2009.

¹⁷ Analizuotų terminų sąrašas paskelbtas Lietuvių terminologijos forumo (LTF) svetainės puslapyje „Terminologijos teorija“ (http://ec.europa.eu/translation/lithuanian/ltf/documents/2014_zaikauskas_article_termlist_lt.pdf).

mental septyniuose terminuose išverstas *aplinkos apsaugos* arba *aplinkosauginis* (lietuviško dėmens forma šiuo atveju neturi reikšmės). Iš viso rastas 41 toks pasikartojantis dėmuo.

Be to, rasta 14 terminų, kuriuose išskirtini du ar net trys vertimo būdai, pvz., *solar hot water storage tank* – *saulės energijos karšto vandens talpykla*: *solar* – *saulės energijos* (leksinis išskleidimas) ir *storage tank* – *talpykla* (darybinis sutraukimas). Tokie terminai iš tikrųjų yra sudaryti iš kelių sudėtinių terminų, todėl kiekvienas iš jų laikytas atskiru atveju.

Taigi tyrimui atrinkti 198 terminų vertimo atvejai.

Iliustravimo tikslais pateikta terminų pavyzdžių iš kitų Europos Sąjungos tekstų. Tekste jie pažymėti žvaigždute ir į statistinę analizę neįtraukti.

Bendra vertimo būdų skaičių, jų visų tirtų atvejų dalis lentelė ir jų kiekybinio santykio diagrama

Vertimo būdas	Atvejų	Dalis proc.
sutapimas	117	59,1 %
paderinimas	1	0,5 %
gramatinis praplėtimas	1	0,5 %
gramatinis susiaurinimas	0	0 %
gramatinis išskleidimas	1	0,5 %
darybinis išskleidimas	5	2,5 %
leksinis išskleidimas	29	14,6 %
gramatinis sutraukimas	1	0,5 %
darybinis sutraukimas	3	1,5 %
leksinis sutraukimas	4	2,0 %
sukeitimas	1	0,5 %
pakeitimas	7	3,5 %
pridėjimas	12	6,1 %
praleidimas	7	3,5 %
demetaforizacija	9	4,5 %
metaforizacija	0	0 %
Iš viso tirta	198	

Atitikmenų parinkimas (sutapimas) – pats dažniausias vertimo būdas (59 proc.). Tuo nereikėtų stebėtis, nes būtent parenkant tikslus kiekvieno termino dėmens atitikmenis (verčiant pažodžiui) lengviausia užtikrinti OK ir VK tekstų tapatumą. Didžiausia pagunda kopijuoti OK termino formaliąją struktūrą kyla, kai reikia parinkti tarptautinių dėmenų atitikmenis, ypač naujų (naujos funkcijos) žodžių ar morfemų. Pavyzdžiui, angl. terminų **multimodal transport* ir **intermodal transport* tik keturios iš 24 ES oficialiųjų kalbų – estų, suomių, graikų ir lietuvių (*daugiarūšis vežimas* ir *įvairiarūšis vežimas*) – turi po vieną iš kelių sinoniminių terminų, kurių nė vienas dėmuo nėra tiesiogiai perimtas iš anglų kalbos (nors lotynų kilmės). Ir tik graikų kalba neturi nė vieno sinonimo, kuris bent iš dalies atitiktų angliškus terminus¹⁸. Užtat net 12 kalbų turi visiškai tapačius anglų kalbai atitikmenis, tiesa, kelios iš jų kaip sinonimus. Keturiolikos kalbų bent vieno sinonimo skiriasi dėmuo *transport* – senesnis tarptautinis žodis, kuriuo žymima bendresnė, ne tik šiai sričiai būdinga sąvoka. Tuo tarpu naujus tarptautinių dėmenų darinius *multimodal* ir *intermodal* dauguma kalbų linkusios ne versti, o perimti.

Iš 198 tirtų atvejų viso labo trijų – visų dvidėmenių – lietuvių kalbos terminų abu dėmenys buvo tapatūs anglišku terminų leksemoms ar morfemoms: *product category* – *produktų kategorija*, *product system* – *produktų sistema*, *ecotoxicity* – *ekotoksiškumas*. Kur kas daugiau lietuviškų terminų bent vienas dėmuo yra tarptautinis žodis, kartais – kitoks nei OK termino, pvz.: *reference design conditions* – *norminės projekcinės sąlygos*, *flow diagram* – *srautų schema*, *specific data* – *konkretūs duomenys* ir kt.

Antras pagal dažnumą terminų vertimo būdas – išskleidimas – iš viso beveik 18 proc. atvejų. Kartu su sutraukimo atvejais jie sudaro beveik 22 proc. visų tirtų termino vertimo atvejų. Manychiau, kad lygiavertis sąvokos požymių perteikimas kito kalbos lygmens dėmenimis arba kitokiu jų skaičiumi (leksinis išskleidimas – daugiau, leksinis sutraukimas – mažiau) rodo vertėjo pastangas taikyti terminus prie esamos tautinės terminų sistemos, o ne vien versti pažodžiui siekiant kuo didesnio atitikimo.

Iš viso 81,9 proc. tirtų OK ir VK terminų atitikmenų laikytini lygiaverčiais. Neskaičiuojant specifinio demetaforizacijos būdo, nelygiaverčio terminų vertimo atvejų yra 13,6 proc. Šis skaičius anaip tol nereiškia nekoky-

¹⁸ Duomenys iš IATE.

biško vertimo. Veikiau priešingai – tokie būdai kaip pridėjimas, praleidimas ar pakeitimas dažnai rodo vertėjo pastangas ieškoti tikslesnės sąvokos raiškos, bandymą perprasti sąvoką ir pateikti kuo aiškesnį bei sistemingesnį VK terminą. Iš 198 vertimo atvejų (228 terminų) rasta tik viena termino vertimo klaida: lietuviškame termine *saulės energijos sistema* – *solar-only system* neperteiktas angliško termino dėmeniu *only* reiškiamas požymis.

Duomenys pagal trijų tirtų sričių terminų sąrašus atskirai nepateikiami dėl palyginti mažo terminų skaičiaus ir dėl to, kad šių trijų sąrašų terminų vertimo būdų skirtumai yra palyginti menki. Pažymėtini gal tik finansų srities terminų ypatumai: sutapimo būdu išversta tik 43,1 proc. terminų (technikos – 64,5 proc., aplinkos – 72,7 proc.), užtat išskleidimo būdu – net 33,3 proc. (technikos – 11,8 proc., aplinkos – 10,9 proc.).

5. METODO PROBLEMOS IR PERSPEKTYVOS

Kaip ir daugelis metodų, taip ir šis turi savų trūkumų ar bent problemų, kurias dar reikia spręsti. Kartu manau, kad terminų vertimo būdų analizė – perspektyvi šiuolaikinės terminijos tyrimo kryptis. Todėl, kad metodo kritikams ir jį išbandyti bei patobulinti pasiryšiantiems mokslininkams būtų lengviau, čia pateikiu savo abejones ir įžvalgas.

Sunkoka atrinkti, kurie terminai sukurti tiesiog verčiant, o kurie paimti iš terminografinių šaltinių ir galbūt yra parinkti po išsamaus nagrinėjimo, vadovaujantis kitokiais kriterijais nei vertimo. Teisinio pobūdžio dokumentų vertimo procesas gana sudėtingas (privaloma vadovautis susijusiais teisės aktais, verčiant naudojamos vertimo atmintys ir pusiau automatinės terminų atrankos programos, taikomas keturių akių vertimo kokybės principas, neretai į procesą įtraukiami lituanistai ir terminologai, dažnai tekstus peržiūri ir taiso srities žinovai, galutinę teksto versiją tvirtina teisininkai lingvistai ir kt.), todėl ir terminų kelias į galutinę teksto versiją vingiuotas. Pokyčiai kuriame nors iš vertimo etapų gali lemti ir terminų vertimo būdus bei terminų kokybę.

Vertimas – palyginti individualus kūrybos aktas, net tokių tekstų kaip ES teisės aktai. Kaip terminas bus išverstas, koks atitikmuo bus parinktas, gali priklausyti nuo tokių subjektyvių veiksnių kaip asmeniniai vertėjo bruožai, pvz., išsilavinimas, patirtis, požiūris į pareigą ir pan., vertimo aplinkybių, pvz., skubus darbas, darbas namie ar biure, ir kt. Šių veiksnių praktiškai neįmanoma įvertinti. Bet kuo didesnė terminų imtis būtų tiriamą, tuo šie subjektyvūs vertimo veiksniai būtų nereikšmingesni.

Jei originalo kalboje yra tą pačią sąvoką žyminčių sinonimų, vertimo kalbos terminas gali būti išverstas iš kito termino nei pasirinktas analizuoti. Tokia tikimybė kur kas mažesnė, jei tiriami konkretaus teksto, o ne žodyno ar bazės terminai.

Klasifikaciją reikėtų atidžiau palyginti su kitomis vertimo teorijoje egzistuojančiomis teksto elementų vertimo būdų klasifikacijomis. Tai galėtų padėti ją papildyti ir galbūt subendrinti.

Kai kurių klasifikacijos grupių ribos nėra visiškai aiškos ir kokiai iš jų bus priskirtas terminas gali priklausyti nuo individualios tyrėjo interpretacijos. Pavyzdžiui, išskleidimas ir pridėjimas, pakeitimas ir sutapimas.

Nelygiaverčių santykių ribos aiškos ir juos lengva suskaičiuoti, apibendrinti. Kartais viename termine galima išskirti kelių rūšių vertimo būdus. Tokie atvejai skaičiuojami atskirai. Tačiau kai sutampa visi termino dėmenys, visas terminas laikomas vienu atveju, nors teoriškai daugelį iš jų galima būtų skaidyti atskirais dėmenimis ar dėmenų grupėmis, ir tai gerokai pakeistų statistiką sutapimo santykio naudai ir rodytų dar ryškesnę tendenciją terminus versti, o ne parinkti jų atitikmenis.

Šioje klasifikacijoje kaip atskirą terminų vertimo būdą išskyrčiau demetaforizaciją. Galbūt surinkus daugiau pavyzdžių galima būtų pamėginti metaforų šalinimą priskirti kuriai nors iš kitų 10 kategorijų arba išskaidyti į kelis būdus.

Ne visada aišku, kaip vertinti tam tikrus OK reiškinius. Kaip antai, ar anglų kalbos frazinius daiktavardžius, pvz.: *off mode*, *draw-off*, **built-in*, *upstream* ir *downstream*, laikyti dariniais, ar žodžių junginiais, ar vientisiniais žodžiais. Nuo reiškinio traktavimo priklausytų, prie kokios vertimo būdo grupės juos priskirtume. Tai, kad fraziniai veiksmažodžiai gali būti interpretuojami skirtingai, rodo ir anglų kalbos rašyba atskirai, su brūkšneliu arba kartu.

Kol kas išnagrinėta per mažai terminų, kad galima būtų teigti, jog šis 12 nurodytų terminų vertimo būdų sąrašas yra baigtinis. Gali būti, kad kitokių būdų atskleis kitų OK ir VK terminų lyginimas, pvz., prancūzų¹⁹ ir lietuvių arba lietuvių ir rusų, iš kurios vienu istoriniu laikotarpiu buvo verčiama daug terminų.

Išnagrinėjus daugiau verstinių terminų, galima būtų sudaryti išsamesnį terminų vertimo inventorių ir parengti gaires vertėjams ir terminų normintojams.

¹⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo darbo kalba yra prancūzų, ir daug dokumentų į lietuvių kalbą verčiama kaip tik iš šios kalbos, taigi tyrimui yra pakankamai pačios naujausios medžiagos.

IŠVADOS

Nors sudėtiniai terminai turėtų būti suvokiami kaip žymintys vieną sąvoką, ir vertėjas, vadovaudamasis gera praktika, jų VK atitikmenis turėtų parinkti išanalizavęs sąvoką ir pagal esamą terminų sistemą, praktikoje naujas sąvokas žymintys OK terminai dažniausiai verčiami padėmeniui, iš žodynų ir terminų bazių imami pavieniai terminą sudarantys dėmenys. Todėl galima lyginti atitinkamus originalo ir vertimo kalbos terminus ir tirti terminų vertimo būdus.

Vertimo teorijoje egzistuojančiose teksto elementų vertimo būdų klasifikacijose dažnai nepakankamai atsižvelgiama į terminų vertimo specifiką, nes jie suvokiami kaip semantiškai neskaidomi, vientisiniai teksto vienetai. Todėl, remiantis esamomis klasifikacijomis ir asmenine terminologinio darbo patirtimi, išskirta 12 terminų vertimo būdų. Du iš jų – demetaforizacija ir metaforizacija – veikiausiai gali būti redukuoti į kitus, bet šiame straipsnyje dėl savo specifikos išsamiau neanalizuojami.

Trijuose nagrinėtuose iš naujų Europos Sąjungos dokumentų paimtuose terminų sąrašuose vyrauja lygiaverčio vertimo būdai: vienu kuriuo iš lygiaverčio vertimo būdų išversta beveik 82 proc. tirtų terminų, 59 proc. iš jų yra tapačios struktūros ir tiesiogiai įvardija tuos pačius sąvokos požymius. Taigi du trečdaliai tirtų terminų idealiai atitinka tarpkalbinio terminų nuoseklumo kriterijų. Taip pat šis skaičius bent iš dalies rodo, kokių tikslumu specialiųjų sričių terminus galėtų ar turėtų versti mašininio vertimo programos.

Tai, kad 13,6 proc. terminų vertimo atvejų yra nelygiaverčio tipo (neįskaičiuojant demetaforizacijos), rodo vertėjų pastangas ieškoti tikslesnės termino sąvokos raiškos, bandymus sąvoką perprasti ir pateikti kuo aiškesnę bei sistemingesnę terminą.

Išsami verstinių terminų analizė leistų sudaryti terminų vertimo iš atitinkamų kalbų būdų inventorių, kuris būtų naudinga metodinė priemonė vertėjams ir terminų tvarkytojams.

ŠALTINIAI

2013 m. rugpjūčio 2 d. Komisijos reglamentas (ES) Nr. 813/2013, kuriuo įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2009/125/EB nustatomi patalpų šildytuvų ir kombinuotųjų šildytuvų ekologinio projektavimo reikalavimai (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1408977883418&uri=CELEX:32013R0813>).

2013/179/ES: 2013 m. balandžio 9 d. Komisijos rekomendacija dėl produktų ir organizacijų gyvavimo ciklo aplinkosauginio veiksmingumo matavimo ir pranešimo apie jį bendrų metodų taikymo (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1408977661743&uri=CELEX:32013H0179>).

2014 m. balandžio 16 d. Komisijos įgyvendinimo reglamentas (ES) Nr. 680/2014, kuriuo pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) Nr. 575/2013 nustatomi įstaigų priežiūros ataskaitų teikimo techniniai įgyvendinimo standartai (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0680&rid=1>).

Piesarskas B. *Anglų–lietuvių kalbų kompiuterinis žodynas*, „Fotonija“, 2006.

Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius: Alma littera, 2003.

LITERATŪRA

Dirvenas R. 2009: Kognityvinė lingvistika. – *Kalba ir žmonės*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 11–38.

Gražytė R., Maskaliūnienė N. 2009: Translation of Conceptual Metaphors in the Legal Discourse of EU

White Papers. – *Vertimo studijos. Mokslo darbai* 2, 71–87.

Jones A. 2010: *Tutorial for ISO/TC 211. Project Leader, Experts and Delegates*, Canberra, 2010-12-05 (prašymo skaidrės).

Keinys S. 2005: *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Keinys S. 2012: *Lietuvių terminologijos raida*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

LST 0-3-2:2005: *Standartizacija. 3 dalis. Standartų ir kitų leidinių sandara ir įforminimas. 2 podalis. Terminų standartai ir ne terminų standartų terminų skyriai (nelygiavertis ISO 10241:1992)*, Lietuvos standartizacijos departamentas.

LST ISO 704:2005: *Terminologijos darbas. Principai ir metodai (tapatus ISO 704:2000)*, Lietuvos standartizacijos departamentas.

Lundquist L. 1997: *Oversættelse. Problemer og strategier, set i tekstling- vistisk og pragmatisk perspektiv*, Gylling: Samfundslitteratur (pagal *Basics of Translation, 2010 SIS English*, Aalborg University; <http://www.hum.aau.dk/~kim/BoT10/bot5.pdf>).

Malone J. L. 1988: *The Science of Linguistics in the Art of Translation: Some Tools from Linguistics for the Analysis and Practice of Translation*, Albany: State University of New York Press.

Marinina V. 2006: The Analysis of English Metaphoric Terms and their Lithuanian and Russian Equivalents from the Perspective of Linguistic Relativity. – *Tiltai* 2, 98–108.

Mikulskas R. 2009: Kognityvinė lingvistika ir leksikografijos problemos. – *Kalba ir žmonės*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 39–80.

Munday J. 2012: *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*, London, New York: Routledge.

Newmark P. 1988: *A Textbook of Translation*, New York: Prentice Hall.

Pažūsis L. 2014: *Kalba ir vertimas*, Vilnius: Vilniaus universitetas.

Reglamentas Nr. 1, *nustatantis kalbas, kurios turi būti vartojamos Europos ekonominėje bendrijoje* (OL P 017, 6.10.1958, p. 385; 2013 m. konsoliduotoji redakcija: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:01958R0001-20130701&rid=1>).

Schjoldager A. 2008: *Understanding Translation*, Aarhus: Academica.

Vázquez-Ayora G. 1977: *Introducción a la traductología: curso básico de traducción*, Washington DC: Georgetown University Press.

Vinay J.-P., Darbelnet J. 1958: *Stylistique Comparée du Français et de l'Anglais*, Paris: Didier-Harrap.

Vladarskienė R. 2012: Metaforiniai ekonomikos terminai. – *Terminologija* 19, 83–92.

PROCEDURES FOR TRANSLATING TERMS IN TRANSLATIONS OF LEGAL ACTS OF THE EUROPEAN UNION INTO THE LITHUANIAN LANGUAGE

For some time now, English has been a worldwide *lingua franca* in economics, technology, politics and many other fields. It has also become the default language for the drafting of legal acts in the European Union. Regulation No 1/58 requires all EU legal acts to be published in the 24 official languages of the EU. When translating these texts, translators are expected to follow certain procedures and stick to certain principles. The reliability and legal consistency of terminology is a priority and the best way to achieve this is to translate terms with meaningful components at lexical,

word formation and grammar levels. In this way, English terms become a basis for national terms. If one regards national terms as building blocks of texts translated from English, it becomes possible to analyse the strategies (procedures) for translating such terms, to determine the level of conformity between corresponding terms in the original language (ORI) and the target language (TARG), and to pick out trends in terminology.

I have identified 12 terminology translation procedures on the basis of ideas from a number of researchers and from my own experience. Half of them, such as equivalence, adjustment, amplification, indicate equivalence between terms at the semantic and formal levels, while the other half involve some deviation from the uniform representation of the concept, e. g. substitution, replacement, addition.

The current research takes three documents translated in 2013 and 2014 in the Lithuanian Department of the European Commission's Directorate-General for Translation and analyses 228 pairs of terms, excluding duplicates. In over 80 % of the cases, the equivalence of ORI and TARG terms was demonstrated and 13.6 % could be considered as distinct at the formal level, though corresponding to the same concept. Two of the procedures — metaphorisation and demetaphorisation — were excluded from the results, as they require more complex translation procedures and should be dealt with separately.

Comprehensive analysis of translated terminology would allow the compilation of an inventory of term translation procedures, which would be a helpful tool for translators when translating a new terminology.

Gauta 2014-08-29

Egidijus Zaikauskas

Europos Komisija

Bâtiment Jean Monnet C3/115, L-2920 Luxembourg, Luxembourg

E. paštas egidijus.zaikauskas@ec.europa.eu

Straipsnyje pateikiama asmeninė autoriaus nuomonė. Ji niekaip negali būti tapatinama su Europos Komisijos ar bet kokio jos padalinio oficialia nuomone.